

дадому ён ажаніўся з Барбарай Мілер.

25. Г. Люлевіч упамінае тры версіі гравіраванага Л. Кіліянам партрэта М. К. Радзівіла без указання крыніц. Гл. Polski słownik biograficzny, t. 30, s. 359. Даступныя нам слоўнікі і каталогі падаюць адзін партрэт у чацвертую долю аркуша.

26. Сярод кніг была Брэсцкая Біблія 1563 г. выд. Гл.: Pietrzyk Z. Op. cit., s. 82.

27. Buczek K. The History of Polish Cartography from the 15th to the 18th Century / K. Buczek. – Wrocław, etc., 1966. – P. 59.

28. Цыт. па: Sajkowski A. Zagraniczne wyjazdy Radziwiłłów po naukę (początek XVII wieku) / A. Sajkowski // Miscellanea historico-archivistika. – Warszawa ; Łódź, 1989. – T. 3. – S. 195.

29. Zalewski K. Dokonanie pobożne przy Pańskim pożyciu ... Albrychta Władysława Radziwiłła ... w kościele Nieświeskim Soc. Jesu na pogrzebowym Kazaniu wystawione ... / K. Zalewski. – Wilno : druk. Acad. Soc. Jesu, 1637. – F. C2r.

АД СКАРЫНЫ ПАЧАТАК. МАСТАЦТВА БЕЛАРУСКАЙ КНІГІ: ПЕРАЕМНАСЦЬ ТРАДЫЦЫЙ

Бутэвіч Анатоль Іванавіч, пісьменнік

Калі акінуць вокам нашы набыткі за ўвесь шматсотгадовы час беларускага кнігадрукавання, можна без перабольшання сказаць, што мастацтва беларускай кнігі (маю на ўвазе не толькі кнігі на беларускай мове) мае такія багатыя традыцыі, што яны безумоўна і годна далучаюцца да агульнаеўрапейскага кантэксту, а часам нават пераўзыходзяць вопыт еўрапейскіх краін, застаюцца непаўторанымі і наватарскімі. Традыцыя хочацца сказаць, што нам проста пашанцавала на такія выбітныя постаці, якія сталі адметнымі і знакавымі ў беларускай гісторыі. Але ці справядліва гэта? Ці не падкрэсліваем мы тым самым выпадковасць здзейсненага, ці не бярэм менавіта яе за зыходны пункт? Ці не змяншаем ролю і значэнне зробленага нашымі папярэднікамі?

Я схільны сцвярджаць, што высокі ўзровень беларускага кнігадрукавання ад самага пачатку быў абумоўлены ўсім папярэднім ходам беларускай гісторыі, станам тагачаснага грамадства, яго культуры, навуковага развіцця, якія не былі адарваны ад еўрапейскага кантэксту. Адным словам, гэта цалкам аб'ектыўны і заканамерны працэс, які выспеліўся самім часам, быў падрыхтаваны людзьмі і пакліканы да жыцця вопытам і набыткамі ў сумежных галінах чалавечай дзейнасці на беларускай зямлі.

Валодаючы несумненным асабістым талентам, маючы ў сваім багажы вопыт замежных калег, Скарына і яго паслядоўнікі здолелі не толькі развіць і прымножыць зробленае іншымі, але і засведчылі

свой уласны почырк, давялі да зайздроснай дасканаласці сваю выдавецкую справу. І часта ўжо ў гэтых выдаўцоў, што напачатку былі вучнямі, пачыналі вучыцца іншыя, пераймаць іхні вопыт і знаходкі.

Беларуская энцыклапедыя так вызначае мастацтва кнігі: “Сінтэтычнае мастацтва, якое арганічна ўключае літаратуру, мастацкае афармленне, паліграфічныя працэсы і з’яўляецца вынікам шматграннага творчага працэсу спецыялістаў рознага профілю (выдаўцоў, рэдактараў, фатографістаў, мастакоў, паліграфістаў), накіраванага на высокамастацкае вырашэнне кніжнага блока і знешняга выгляду кнігі, эстэтычнае дапасаванне яе формы і літаратурнага зместу” [1]. Ніякім чынам не аспрэчваючы гэтага, тым не менш хацеў бы зазначыць, што ў гістарычнай праекцыі яго другая частка не здаецца цалкам карэктнай. Так, сённяшні дзень дае нам магчымасць мець вялікі і дасканала абучаны склад стваральнікаў кнігі. А што было рабіць Францыску Скарыну, Сымону Буднаму, Васілю Цяпінскаму ці некаму іншаму з даўнейшых выдаўцоў?

Варта зірнуць на сферы і кірункі дзейнасці Ф. Скарыны (старанні якога на кніжнай ніве не раз вымагаюць азначэння “ўпершыню”, і вынікі чыёй працы сталі сусветным набыткам), каб пераканацца ў яго разнастайных здольнасцях. Вучоны, пісьменнік, перакладчык, мастак, выдавец, доктар філасофіі і медыцыны, гуманіст і асветнік. І ўсе гэтыя якасці “спецыялістаў рознага профілю” яскрава выявіліся ў адной асобе, што дае падставы назваць яго класікам і адначасова “мадэрністам”. А дакладней, “тагачасным мадэрністам”, навацыі якога сталі ў пазнейшым кнігавыданні класічнымі.

Думаю, шмат каму з прысутных пашчасціла бачыць Скарынавы кнігі. Мне таксама. Прызнаюся, для мяне гэта ўражанне на ўсё жыццё. Я трымаў шматсотгадовы фаліант, і рукі мае міжволі трымцелі. Я сапраўды адчуваў цяпло, цяпло Скарынавых рук, якія вышталілі кожнае сваё дзіцятка і выпусцілі яго ў свет – дзеля прасвятлення і навучання, дзеля духоўнага ўзвышэння і мастацкага выхавання людзей паспалітых.

Дык хіба індывідуальная праца даўнішніх выдаўцоў, дасканалых майстроў і мастакоў, творчых стваральнікаў кнігі, можа быць менш значнай за сённяшнюю калектыўную? Напэўна ж, не. Проста сам час паставіў гэтых таленавітых людзей і творца апантаных кніжнікаў у такія ўмовы, што яны павінны былі стаць і рэдактарамі, і мастакамі, і нават літаратарамі. Былі яны і надзвычай адукаванымі майстрамі-паліграфістамі, вопыту якіх не сорамна вучыцца сёння. Ім было што сказаць людзям.

Беларускія кнігавыдаўцы творча і асэнсавана засвойваюць ранейшы вопыт, беражліва захоўваюць і ўдала памнажаюць. І ў гэтым сэнсе можна смела казаць пра беларускую нацыянальную школу кнігавыдання і мастацтва кнігі. Школа гэтая мае глыбокія карані, свае выразныя адметнасці і бяспрэчныя вышыні ў агульнаеўрапейскім кніжным свеце. Яна заслугоўвае таго, каб яе можна было аналізаваць як першапачаткова высокамастацкую.

Зноў спашлюся на Скарыну, выданні якога Віктар Шматаў называе эталонам “мастацка-графічнага афармлення, тэхнікі і культуры кнігадрукавання, майстэрства набору, перадачы ў мастацкіх вобразах зместу кнігі” [2]. У гэтым сэнсе Скарына не толькі наватар, але і эксперыментатар. Нават у фармаце, які вагаецца ў наборы ад 161x106 у пражскіх да 97x65 у віленскіх выданнях. Здавалася б, навішта такі разнабой? Значна лягчэй, прасцей ды, відаць, і танней было б трымацца аднаго памеру.

Але Скарына не быў бы Скарынам, калі б ішоў самым простым шляхам. Ён разумеў кнігу як па-мастацку вартасны сінтэтычны твор, аб’яднаны рознымі відамі мастацтваў, які, тым не менш, мае цалкам практычнае прызначэнне. І таму дабіваўся як мага большай адпаведнасці формы і зместу. Як не бывае двух абсалютна падобных людзей, так у Скарыны практычна не сустрэнеш выпадкаў, каб новая кніга цалкам супадала па афармленні і паліграфічным выкананні з папярэдняй. Кожнае ягонае кніжнае дзіцятка мае свой непаўторны тварык, сваё прыўкраснае аблічча. Але адзенне кожнага абавязкова годна стасуецца з унутраным зместам. Непадзельнасць гэтых паняццяў вывела Скарыну на першыя пазіцыі ў Еўропе па шмат якіх кірунках кніжнай справы. Таму нездарма менавіта дзейнасць Скарыны падказала нам, калі я працаваў ў Міністэрстве інфармацыі і мы ўпершыню ўсталявалі нацыянальнае свята – Дзень беларускага пісьменства і друку, дату яго правядзення – час выдання першай Скарынавай кнігі.

Сённяшнія беларускія кнігастваральнікі не выракаюцца традыцый Скарыны, не баяцца эксперыментавачь. Для гэтага, на шчасце, маюцца адпаведныя ўмовы. Бо дзяржава выдзяляе сродкі не толькі на выданне сацыяльна-значнай літаратуры, але і на высокамастацкія кнігі, што дазваляе захоўваць на належным узроўні беларускую кніжную школу. Таму і магчымы апраўданы эксперыменты нават у фармаце сённяшніх кніг. Прывяду для параўнання два прыклады.

Першы – фотаальбом “Спадчына Беларусі” (2004, Мінская фабрыка каляровага друку, аўтары Аляксандр Аляксееў і Алег Лукашэвіч). На рэспубліканскім конкурсе “Мастацтва кнігі–2005” ён атрымаў Дыплом імя Франціска Скарыны. Гэтая вышэйшая ўзнагарода нашай краіны не ўручалася нікому цягам апошніх 15 гадоў. Фармат кнігі 24x32,5 см. Яна з’яўляецца адным з самых вялікіх па памерах уганараваных выданняў.

Другі – дзве кніжачкі на рускай мове нашых класікаў Янкі Купалы і Якуба Коласа (1967, выдавецтва “Беларусь”, мастакі М. Гуціеў і В. Шаранговіч). Іх фармат 37x47 мм. Гэта самыя мініяцюрныя выданні за ўсю гісторыю сучаснага беларускага кнігадрукавання. Як згадвае актыўны збіральнік, прапагандыст і арганізатар выдання малютак В.А. Вільтоўскі, вялікае ўражанне “зрабілі гэтыя томікі на наведвальнікаў першай міжнароднай кніжнай выставы ў Маскве ў 1967 г. Многія прасілі дазволу патрымаць малюткі ў руках...” [3].

У параўнанні з першымі вопытамі друкавання кніг у Kitai

(XI ст.), гутэнбергаўскіх інкунабулаў XV ст., скарынаўскіх палеатыпаў XVI ст., першых на тэрыторыі Беларусі выданняў на старабеларускай мове Сымона Буднага (1562) непазнавальна вырасла тэхнічная забяспечанасць паліграфістаў, але наўрад ці зменшыўся іхні інтарэс да мастацтва кнігі.

Першымі ўзорамі для іх, сапраўды вартаснымі і высокімі, сталі графічныя працы і элементы аздаблення рукапісных евангелляў: Тураўскага (XI ст.), Аршанскага (XII–XIII ст.), Мсціжскага (XIII–XIV ст.), Друцкага, Лаўрышаўскага (XIV ст.), Жыровіцкага (XV ст.), Слуцкага (XVI ст.) і інш. Праца перапісчыкаў была такой здзіўляльнай і таямнічай, а іхнія кнігі валодалі такой прыцягальнай сілай, што гэта выклікала захапленне і натхняла многіх паэтаў. Максім Багдановіч, напрыклад, прысвяціў старадаўнім майстрам ажно тры вершы ў сваім першым і адзіным прыжыццёвым зборніку “Вянок” [4].

Пра незвычайны занятак ён з міжвольным піетэтам пісаў:

На чыстым аркушы, прад вузенькім акном,
Прыгожа літары выводзіць ён пяром,
Ўстаўляючы паміж іх чорнымі радамі
Чырвоную страку; усякімі цвятамі,
Рознакалённымі галоўкамі звяроў
І птах нявіданых, спляценнем завіткоў
Ён пакрашае скрозь – даволі ёсць знароўкі –
Свае шматфарбныя застаўкі і канцоўкі,
І загалоўкі ўсе... [5]

Развіццё мастацтва беларускай кнігі цесна звязана з дзейнасцю Віленскай друкарні Мамонічаў, Нясвіжскай, Заблудаўскай, Куцеінскай, Лоскай, Любчанскай, многіх брацкіх друкарняў. А традыцыі, закладзеныя кніжнымі графікамі даўніх стагоддзяў, сталі тым дабрадзейным падмуркам, на якім выраслі і набраліся моцы многія беларускія мастакі кнігі. У нас склалася прызнаная школа нацыянальнай кніжнай графікі. Выдатнымі майстрамі-графікамі паказалі сябе ў розны час Ф. Рушчыц, Я. Драздовіч, А. Ахола-Вало, А. Кашкурэвіч, А. Дось, Б. Забораў, Г. і Н. Паплаўскія, В. Шаранговіч, М. Селяшчык, В. Славук, У. Савіч, Т. Беразенская, М. і У. Басальгі і многія іншыя.

Не цураюцца наватарства і сённяшнія беларускія паліграфісты. Калі б выдаць асобнай кнігай усе дыпламы, атрыманыя на рэспубліканскіх і міжнародных конкурсах Мінскай фабрыкай каляровага друку, быў бы фаліант, не меншы за “Спадчыну Беларусі”. Яшчэ адзін прыклад. У 2004 г. тут з’явілася выданне, якое нават кніжныя даследчыкі ды ўлікоўцы не ведалі куды аднесці. І таму назвалі кнігу Міхася Барздыкі і Міхася Башлакова “Нетры” паэтычна-графічным дыялогам. У ёй сапраўды цесна зніталіся паэтычнае слова і думка з незвычайным іх графічным увасабленнем. Аўтар-паэт знайшоў зацікаўленага аднадумца аўтара-мастака, а абодва яны – удумлівага суаўтара-паліграфіста. Чым не пераемнасць і не працяг Скарынаў-

скіх традыцый, толькі ў новых умовах, пра якія сказана ў згаданым энцыклапедычным артыкуле? На мінулагодняй 57-й міжнароднай кніжнай выставе-кірмашы ў Франкфурце “Нетры” аднесены да 100 лепшых кніг свету, а на рэспубліканскім конкурсе прызнаны лепшым літаратурна-мастацкім выданнем года.

І вось самая апошняя навінка – паэтычна-графічны дыялог тых жа аўтараў Міхася Башлакова і Міхася Барздыкі “Палын Чарнобыль” (2005, Мінская фабрыка каляровага друку, на беларускай, рускай і англійскай мовах). Яна аформлена ў такім самым стылі і прысвечана 20-годдзю Чарнобыльскай трагедыі.

Высокі ўзровень беларускага кнігадрукавання абумоўлены тым, што ад самых першых крокаў яно было заснавана на грунце еўрапейскага кнігапісання, а яго развіццё адбывалася ў гроне майстроў друкаванай кнігі Еўропы. Таму беларускае мастацтва кнігі не магло адставіць ад кніжнай творчасці іншых, не павінна было адмаўляцца ад набыткаў у гэтай сферы. Але слепа ісці за тым, што ўжо створана і напісана, нашым майстрам-кніжнікам не выпадала. Тым больш, што і беларуская літаратурная школа сваімі лепшымі ўзорамі ні на кропельку не адставала ад еўрапейскай. Імянаў можна называць мноства – ад свяціцеля Кірылы Тураўскага да арыгінальнага паэта, драматурга, перакладчыка і эксперыментатара ў форме Сімяона Полацкага.

Мяркую, менавіта першапачаткова прыналежнасць да беларускай зямлі накладвала адбітак на сам канцэптуальны падыход таго ці іншага даўнейшага выдаўца да сваёй дзейнасці, змушала рабіць сваю справу з улікам культурных, моўных і нацыянальных абставін, што панавалі тады ў іхнім родным краі. А суаднесенасць свайго з тым, што было ў тых краінах, дзе яны арганізавалі выдавецкую справу, уплывала на ход творчага пошуку. І не так важна, дзе і ў якіх тэхнічных умовах друкавалі свае кнігі беларускія друкары, значна важней, што, як і якім чынам яны ўвасобілі ў выніках працы рук сваіх.

У 1967 г. калі адзначалася 450-годдзе беларускага кнігадрукавання, была ўстаноўлена вышэйшая ўзнагарода за выдатныя дасягненні ў мастацкім афармленні і паліграфічным выкананні друкаваных выданняў – Дыплом імя Францыска Скарыны, пачалі праводзіцца штогадовыя рэспубліканскія конкурсы “Мастацтва кнігі”. Праўда, быў нейкі час, калі конкурс і само мастацтва кнігі не мелі належнага развіцця. Але, на шчасце, перамаглі традыцыі. Сёння на поўную сілу аднавіўся конкурс, і мастацтва беларускай кнігі вяртаецца на свае высокія пазіцыі. Падаецца, што на гэты працэс станоўча ўплывае дзейнасць Мастацкага савета і камісіі па якасці выданняў, якія створаны Міністэрствам інфармацыі. А што да конкурсу, то за мінулы час Дыпламам Францыска Скарыны адзначаны 33 выданні, а ў 1975 г. такую ацэнку атрымала цалкам выдавецтва “Беларусь” – адзіны такі выпадак за ўсю гісторыю.

Цікава, што ў апошнія гады да конкурсу ўсё больш актыўна далучаюцца недзяржаўныя выдавецтвы. Крыху статыстыкі. 2002 г.

– удзел брала 63 выдавецтвы, прадстаўлена 262 выданні. 2003 г. – адпаведна 49 і 259. 2004 г. – 46 і 249. 2005 г. – 61 і 419. 2006 г. – 51 і 327. Сярод пераможцаў па колькасці дыпламаў, напрыклад, у 2004 г. лідэрамі аказаліся выдавецтвы “Харвест” і “Белфаксиздатгруппа” – па 9, “Беларусь”, “Мастацкая літаратура”, “Юнипак”, “Белорусский информационный центр в Литве” – па 4 [6].

Упэўнена заяўляе пра сябе беларуская кніга і на міжнародным конкурсе краін – удзельнікаў СНД “Искусство книги”, які пачаў праводзіцца ў Маскве з 2004 г. Дарэчы, удзел у яшчэ савецкіх конкурсах прынёс Беларусі толькі адну вышэйшую ўзнагароду – дыплом імя Фёдарова. У 1990 г. ім было адзначана выданне “Франциск Скорина. Белорусский гуманист, просветитель, первопечатник” (1989, “Вышэйшая школа”, калектыў аўтараў), якое атрымала таксама рэспубліканскі Дыплом імя Скарыны. А ў першым конкурсе цяперашняга часу па агульнай колькасці дыпламаў – 14 – Беларусь заняла першае месца, абганяўшы нават непараўнальна багацейшую па колькасці выдавецтваў і аб’ёму іхняй прадукцыі Расію. Сярод кніг-пераможцаў былі не толькі мастацкая літаратура і альбомы. А гэта сведчыць, што ў мастацтве кнігі беларускія выдаўцы настойліва пераадольваюць супраціўленне навуковага зместу і ўвасабляюць яго ў адпаведную форму.

У намінацыі “Наш современник” першае месца ў Маскве атрымалі кнігі з новай серыі “Жыццё знакамітых людзей Беларусі” пра Уладзіміра Мулявіна і Міхаіла Пташука (выдавецтва “Мастацкая літаратура”). Дарэчы, кніга “Владимир Мулявин. Нота судьбы” на згаданым ужо Франкфурцкім аглядзе таксама ўвайшла ў лік 100 найлепшых кніг свету. Спецыялісты гэтага выдавецтва, якое даўно і сур’ёзна займаецца выпускам высокамастацкіх кніг, пераканаўча даказваюць, што мастацтва кнігі з’яўляецца сінтэтычным відам творчасці, у якім аблічча выдання аднолькава залежыць ад усіх элементаў афармлення. На рэспубліканскім конкурсе 2006 г. выдавецтва атрымала 10 дыпламаў рознай вартасці, а двухтомнік “Победа” адзначаны вышэйшай узнагародай – дыпламам імя Францыска Скарыны, на аглядзе ў Маскве гэтае выданне ўзнагароджана дыпламам I ступені [7].

Менавіта ў гэтым кантэксце можна казаць пра існаванне не толькі беларускай кніжнай мастацкай школы ўвогуле, але і такога яе напрамку, як выданне кніжак-малютак. Прыклад адзін цікавы і ўжо гістарычны факт. У пачатку 90-ых гадоў мінулага стагоддзя беларускія збіральнікі мініяцюрных выданняў, у прыватнасці, Р.М. Катужанец, далучылі да гэтай справы вядомага расійскага мастака Энгеля Насібуліна, які захоплены працаваў над творами Пушкіна і выдаў некалькі кніжачак, зробленых і аформленых уручную, малымі тыражамі і з нумараванымі экзэмплярамі. І вось у 1993 г. у Мінску стараннямі Рамана Катужанца ў “Паэтычнай бібліятэцы” часопіса “Гаспадыня” тыражом 50 экзэмпляраў выйшла “выкананая і прапрацаваная акварэллю ўручную мастаком Энгелем Насібуліным”, з ручным пераплётам і ў арыгінальным футарале кніжачка вершаў на рускай мове

А. Пушкіна і А. Міцкевіча (47x47 мм) [8]. Прадмову да яе напісаў наш вядомы паэт Янка Сіпакоў. На жаль, працягу супрацоўніцтва з тэле-навым расійскім мастаком не адбылося.

Сёння ў галіне мастацтва мініяцюнай кнігі мы маем як бясспрэчны дасягненні, так і свае спецыфічныя праблемы. На мой погляд, гэты напрамак кнігавыдання найперш і разлічаны на высокі мастацкі ўзровень. Таму было б справядліва, каб у рэспубліканскім конкурсе “Мастацтва кнігі” асобна адзначаліся лепшыя выданні сярод кніжак-малютак, была ўведзена асобная намінацыя.

У свой час, калі я працаваў дырэктарам выдавецтва “Мастацкая літаратура”, існаваў дзяржаўны заказ на высокамастацкую кнігу з адпаведным фінансаваннем, складаўся спецыяльны агульнарэспубліканскі штогадовы план выданняў палепшанай якасці. Падаецца, было б карысным удасканаліць гэтую практыку на новай аснове, пашырыўшы яе і на недзяржаўныя выдавецтвы. Неабходнасць далейшага павышэння ўзроўню мастацтва кнігі вымагае гэтага. А выйграе, як заўсёды, чытач.

Практыка беларускага кнігавыдання, супрацоўніцтва выдаўцоў і мастакоў пераканаўча даказваюць, што беларуская школа мастацтва кнігі заўсёды клапацілася пра адпаведнасць формы і зместу, чаму надаваў асаблівую ўвагу і Францыск Скарына. Пра гэта сведчаць творчыя набыткі аднаго з нашых выбітных кніжнай справы майстроў – Арлена Кашкурэвіча, які лічыць, што беларуская кніга заўсёды была адной з найлепшых у свеце. Дарэчы, ён жа з’яўляецца аўтарам медаля Францыска Скарыны, які разам з дыпламам некалі ўручаўся пераможцам рэспубліканскага конкурсу мастацтва кнігі. На мой погляд, было б справядлівым аднавіць гэтую практыку. Арлен Кашкурэвіч сярод іншых мастакоў, чый удзел у кнізе вызначаецца не словам “афармленне”, а паняццем “стварэнне”, ці не найпершы. У яго найбольш удала і поўна атрымліваецца прачытваць пісьменніцкі рукапіс.

Вось як ён сам кажа пра творчыя стасункі з пісьменнікамі: «З Караткевічам найбольш мы сябравалі. Ён быў вельмі, вельмі адукаваны. Добра ведаў мастацтва. Але з ім было цяжка працаваць, бо ён хацеў, каб ілюстрацыі былі рыхтыя такія, як ён вымысліў сабе, апісаў. А я яму казаў: навошта ж мне маляваць тое, пра што ты гэтак добра напісаў? Быкава я толькі некалькі твораў зрабіў... А вось з кім у мяне былі найлепшыя адносіны, то гэта з Алесем Адамовічам. Можна, нават больш блізка, чым з Караткевічам... Я ілюстравалі ягоныя кнігі, і Адамовіч усё прымаў з захапленнем. Ужо пасля ягонай смерці дачка была знайшла дзённікавы запіс такі: тое, што робіць Кашкурэвіч, вельмі блізкае мне па духу. Для мяне гэта было цікава, што ён нават занатаваў гэтую думку. Шамякін назваў мяне сваім суаўтарам. Яму гэтак спадабаліся мае ілюстрацыі да “Сэрца на далоні”, што ён нават у “ЛіМ” напісаў артыкул. Як ён, аўтар, шануе мае ілюстрацыі. Пасля я яшчэ ягоныя творы аздабляў, “Снежныя зімы”...» [9]

А на пытанне “Якія кнігі, з тых, што Вы рабілі, найбольш дарагія

і важныя для Вас?» Арлен Кашкурэвіч адказаў так: «Цэлы творчы этап для мяне – ілюстрацыі да “Фаўста”. Пасля – “Карнікі” Адамовіча. Тут нават нейкае перацяканне адбылося: некаторыя фаўстаўскія персанажы перайшлі ў “Карнікаў”. Напрыклад, вобраз Мефістофеля. “Песня пра зубра”, што выйшла ў двух выданнях, – гэта было цікава як нешта новае – у форме, у эпасе» [10].

Ну, і напэўна, было б несправядліва, каб гаворку пра адпаведнасць формы і зместу я не падмацаваў уласным прыкладам. Мой вопыт супрацоўніцтва з мінскім выдавецтвам “Кавалер Паблішэрс” сведчыць, што і недзяржаўныя выдаўцы, калі яны выдаўцы Скарынаўскай загартоўкі, а не толькі накапляльнікі грошай, могуць развіваць і ўзбагачаць традыцыі мастацтва кнігі. На шчасце, такія ў Беларусі ёсць. І выдавецтва “Кавалер”, якое, можна сказаць, спецыялізуецца на высокамастацкай кнізе, адно з іх. Сведчанне таму – шматлікія дыпломы на рэспубліканскіх конкурсах, узнагароды на прэстыжных міжнародных аглядах мастацтва кнігі. За 14 гадоў існавання выдавецтва іх колькасць дасягнула амаль 50, у тым ліку 10 кніг прызнаны лепшымі выданнямі года, 16 адзначаны дыпламамі I ступені, 4 атрымалі Гран-пры Беларускай асацыяцыі кнігавыдаўцоў і кнігараспаўсюджвальнікаў [11].

Мне ж пашанцавала не толькі на ўдумлівых выдаўцоў, а і на таленавітага мастака з ужо сусветным прызнаннем. Кажу гэта смела, выходзячы са шматлікіх фактаў: ілюстрацыі Паўла Татарнікава былі прадстаўлены на выстаўках у Японіі, Італіі, Германіі, Францыі, Швейцарыі і іншых краінах, набыты замежнымі музеямі, уключаны ў прэстыжныя каталогі сусветнай кніжнай ілюстрацыі. На міжнародным біенале ілюстрацыі да дзіцячых кніг у 2001 г. у Браціславе Павел атрымаў “Залаты яблык”. Сцвярджаю адназначна: у кнігах серыі “Сем цудаў Беларусі”, якую афармляе Павел Татарнікаў, дасканалае ўзаемадзеянне зместу і формы, тэксту і ілюстрацыі, а ўсяго гэтага – з якасным паліграфічным выкананнем на Мінскай фабрыцы каляровага друку.

Гэта датычыць маіх кніг “У гасцях у вечнасці”, “Званы Нямігі”, “За наміткай гісторыі”, “Адвечны покліч Радзімы”. За іх афармленне Татарнікаў таксама атрымаў не адну ўзнагароду. А на конкурсе “Лепшыя выданні новага тысячагоддзя”, які праходзіў у рамках II Кіеўскай міжнароднай выставы-кірмаша “Кніжны сад – 2002”, кніга “У гасцях у вечнасці” адзначана дыпламам у намінацыі “Лепшае падарункавае, сувенірнае выданне”.

Думаю, не адзін я такі, у каго на паліцах стаяць па некалькі выданняў аднаго і таго самага твора, калі выданні гэтыя зроблены з паліграфічным густам, па-мастацку выразна і непаўторна. Вось чаму я не веру, што які-небудзь камп’ютэр можа замяніць кнігу. На маё разуменне – гэтага не адбудзецца ніколі. Не можа халодны экран нават самага крутога манітора перадаць цяпло скарынавых рук, з якіх выпырхнуў у свет і пайшоў да чытача незвычайны чуд – друкаваная кніга. Значыць, будзе жыць яна разам з чалавекам вечна.

Так, прыемна казаць пра нашыя дасягненні, тым больш, што яны бяспрэчныя. Але... Калі б так бяхмарна і беспраблемна было ў сферы беларускага кнігавыдання! Хапае складанасцяў і цяжкасцяў – як аб'ектыўных, так і тых, што мы самі сабе ствараем; не адпускае і фінансавы голад. Аднак, калі б Скарына, кнігі якога не толькі шанавалі, але і спальвалі, у якога праз недахоп грошай і розныя іншыя прычыны не атрымалася цалкам рэалізаваць свой талент – калі б ён адмовіўся ад справы свайго жыцця, наколькі збыднелі б не толькі тагачасныя прыхільнікі друкаванага слова, але і мы сённяшнія, ды і ўсё чалавецтва.

Беларускія кнігавыдаўцы – гэта ўдумлівыя пераймальнікі і прадаўжальнікі Скарынавых традыцый. Дык няўжо яны не справяцца з часовымі цяжкасцямі? Не веру. А таму будзем чакаць новых прыемных сустрэч з дасканалай па форме і мастацкім афармленні і зямальнай ды карыснай па змесце беларускай кнігай.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Баразна М. Р. Мастацтва кнігі / Баразна М. Р. // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. – Мн., 2000. – Т. 10. – С. 197–198.
2. Шматаў В. Ф. Традыцыі Ф. Скарыны ў мастацтве друкаванай кнігі / В. Ф. Шматаў // Францыск Скарына і яго час : энцыкл. даведнік. – Мн., 1988. – С. 519.
3. Вильтовский В. Белорусская миниатюрная книга / В. Вильтовский // Святязь = Свѣязь : Альманах библиофилов Белоруссии. – Мн., 1989. – С. 181.
4. Багдановіч М. Вянок / М. Багдановіч. – Мн. : Мастацкая літаратура, 2005. – С. 64, 66, 68.
5. Тамсама, с. 66.
6. Бягучы архіў Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
7. Тамсама.
8. Мицкевич А. Стихи / Мицкевич А., Пушкин А. – Мн., 1993.
9. Газета “Наша ніва”, 15 лістапада 2004 г.
10. Тамсама.
11. Бягучы архіў ВТАА “Кавалер Паблішэрс”.